

Melindan e-aineistokartoitus

Julkaisu Melindan e-aineistokartoitus	
Julkaisija Melinda-palvelu, Kansalliskirjasto	Julkaisuajankohta 16.6.2017
Tekijä Melinda-palvelu, Kansalliskirjasto	
Lisenssi <p>Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 -lisenssillä.</p>	
Julkaisun pysyvä osoite URN:NBN:fi-fe201803023710	
Yhteystiedot melinda-posti(at)helsinki.fi	

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Tausta ja tavoitteet	1
3	Keskeisiä käsitteitä	2
4	Selvityksen toteuttaminen	3
5	Tulokset	3
5.1	Vastanneet	3
5.2	Aineistojen määrä	4
5.3	Aineistojen käsittely	5
5.4	Hyödyllisyys	7
5.5	Aineistojen osuudet	9
6	Nykyiset Melindan e-aineistot	9
7	Tulosten arviointi ja johtopäätökset	10
8	Jatkotoimenpiteet – eMelinda -kehitysohjelma ja talkoot	11
	LIITE: Kyselylomakkeen kysymykset	13

1 Johdanto

Tämä raportti kuvaa Melinda-metatietovarannon e-aineistokartoituksen tuloksia. Tiedot pohjautuvat Melinda-kirjastoille maaliskuussa 2017 tehtyyn kyselyyn. Lisäksi tutkittiin metatietovarannossa jo olevia e-aineistoja. Tarkoituksena oli selvittää, miksi sähköisiä aineistoja ei kuvailla yhteiseen metatietovarantoon samassa laajuudessa kuin painettuja aineistoja. Selvityksen keskeisenä tavoitteena oli saada parempi ymmärrys nykykäytäntöjen syistä, kirjastojen tulevaisuuden tarpeista ja odotuksista ja siten saada viitteitä Melindan kehittämiseen. Erityisesti fokuksessa olivat sähköisten aineistojen metatiedon käsittely ja hallinta, ei niinkään aineistojen hankinta tai käyttö, vaikka niitäkin kyselyssä ja tässä dokumentissa hieman sivutaan. Suunnitellut jatkotoimenpiteet on koottu eMelinda -kehitysohjelman alle ja ne kuvataan raportin lopussa.

2 Tausta ja tavoitteet

Metatietovaranto Melindaa kehitetään jatkuvasti vastaamaan yhä paremmin kirjastojen tarpeita. Strategiakaudella 2017-2020 palvelun toimintamallia ja teknistä alustaa uudistetaan huomioiden lähivuosina muuttuvan kuvailuympäristön vaatimukset. Elektronisten aineistojen määrän yhä kasvaessa ja painetun aineiston roolin pienentyessä e-aineistoihin liittyvät kysymykset ovat jatkuvasti esillä. Keskeisessä roolissa on ratkaisujen löytäminen elektronisten aineistojen metatietojen sujuvaan hallintaan.

Melinda on aktiivinen toimija kansallisessa kuvailun ekosysteemissä myös tulevina vuosina. Kuvailutiedon tuotantoympäristön kehittäminen ja laajentaminen yhteistyössä metatiedon toimijayhteisön toisin sanoen kustantajien ja muiden metatiedon tuottajien ja välittäjien kanssa kirjastojen lisäksi korostuu. Sähköisissä aineistoissa ulkoisten metatiedon tuottajien osuus on hyvinkin merkittävä.

E-aineistokyselyllä selvitettiin Melinda-kirjastojen e-aineistojen käsittelyyn liittyviä käytäntöjä ja haasteita. Tavoitteena oli

- saada parempi ymmärrys kirjastojen e-aineistojen käsittely- ja kuvailuprosessista, koska näissä on paljon kirjastokohtaisia eroja. Myös eri kirjastosektorien käytännöt, tarpeet ja odotukset poikkeavat toisistaan.
- Selvittää, mitä kuvaillaan Melindaan ja mitä ei.
- Avata syitä, miksi e-aineistoja ei kuvailla Melindaan samassa laajuudessa kuin painettuja aineistoja.
- Kartoittaa kirjastojen tulevaisuuden tarpeita ja päätellä sen pohjalta vaikutuksia Melindan kehittämiseen esimerkiksi uudenlaisten toimintamallien ja työkalujen muodossa niin lyhyellä kuin pidemmälläkin aikavälillä.

3 Keskeisiä käsitteitä

- **Melinda on palvelu**, joka kokoaa kirjastoaineistojen kuvailevat metatiedot yhteen paikkaan ja tarjoaa ne hyödynnettäviksi yhdestä paikasta. Se liittyy kirjastot kansalliseen metatietojen tuottamisympäristöön. **Kirjastoammattilainen** saa käyttöönsä välineet, joilla osallistua kirjastojen yhteisen metatietovarannon tiedontuotantoon ja tietojen hyödyntämiseen omassa ympäristössään.
- **Melinda metatietovaranto on yhteinen tietovaranto Suomen kirjastoille**, joka kattaa tällä hetkellä yli 10 miljoonaa bibliografista tietuetta. Sisältö kuvataan MARC 21 -formaattissa RDA-kuvailusääntöjen mukaisesti. Melinda periytyy Lindasta, yliopisto- ja yhteiskirjastojen sekä eräiden erikoiskirjastojen yhteisluettelosta. Kirjastojen viitetietojen lisäksi se sisältää Suomen kansallisbibliografian. Vuosina 2012-2014 mukaan tulivat amk-kirjastot ja vuonna 2015 ensimmäiset yleiset kirjastot. Melindasta muodostuu vaihteittain laaja suomalaisten kirjastojen yhteinen metatietovaranto.
- **Melinda-kirjasto on organisaatio**, joka tekee bibliografista kuvailua Melindassa ja joilla on yksi Melindan tietokantatunnus eli niin sanottu *LOW-tag*. Yleisten kirjastojen kohdalla samaa tietokantatunnusta käyttää yleensä kokonainen kirjastokimppa, johon kuuluu useita kunnankirjastoja.
- **Finna on** arkistojen, kirjastojen ja museoiden yhteinen **verkkopalvelu**. Siinä on kaksi erillistä palvelua: kansallinen näkymä ja organisaationäkymät, jotka ovat **loppukäyttäjille** tarkoitettuja verkkopalveluja.

- **FinELib-konsortiossa** hankitaan keskitetysti elektronisia aineistoja konsortion jäsenorganisaatioille. Konsortion palveluyksikkö Kansalliskirjastossa neuvottelee e-aineistojen lisensoinnista konsortion jäsenten puolesta.
- **SFX on linkitysjärjestelmä**, joka luo linkit vapaisiin tai kirjastojen lisensoimiin kokoteksteihin ja kirjakokoelmien saatavuustietoihin niin, että käyttäjän näkyville saadaan aina ajantasaiset linkit sellaisiin haetun aineiston kopioihin, joihin kirjastolla on käyttöoikeus. SFX:n avulla Finnan loppukäyttäjä saa suoraan luettavaksi oman organisaationsa lisensoimia tieteellisiä julkaisuja.
- **E-aineistolla** tarkoitetaan tässä selvityksessä kirjastojen sähköisessä muodossa olevia aineistoja. Niitä ovat ostetut tai avoimet yksittäiset e-aineistot kuten kirjat, lehdet, opinnäytteet, muut digitaaliset julkaisut tai e-äänitteet ja -nuotit sekä tietokannat ja e-vapaakappaleet. Tärkeä osa e-aineistoja ovat lisensoidut aineistopakettit.

4 Selvityksen toteuttaminen

Selvityksen tiedot kerättiin Melinda-kirjastoille kohdennetulla verkkokyselyllä. Kaikille Melinda-yhteistyössä mukana oleville kirjastoille lähetettiin 10.3.2017 viesti, joka sisälsi linkin kyselyn verkkolomakkeeseen. Lomake oli käytettävissä 10. - 29.3. välisen ajan. Kyselylomakkeen sisältö on koottu liitteeseen 1. Saatteessa kirjastoilta pyydettiin yhtä vastausta organisaatiota kohden. Kyselystä lähetettiin vielä muistutus 24.3., kun vastausaikaa oli jäljellä muutamia päiviä.

Vastausajan päätyttyä kyselylomake suljettiin ja syötetyt tiedot otettiin ulos Excel- ja CSV-muodossa taulukkolaskentaohjelmalla ja erilaisilla skripteillä tapahtuvaa jatkokäsittelyä varten. Kirjastojen vastauksien lisäksi selvityksessä hyödynnettiin Melindassa tällä hetkellä olevia e-aineistojen kuvailutietoja. Sähköisten aineistojen kuvailutiedot seulottiin Melindasta käyttäen hakukriteereinä KITT-yhteistilaston e-aineistojen tunnistamiseen käyttämiä kiinteämittaisten kenttien koodeja¹.

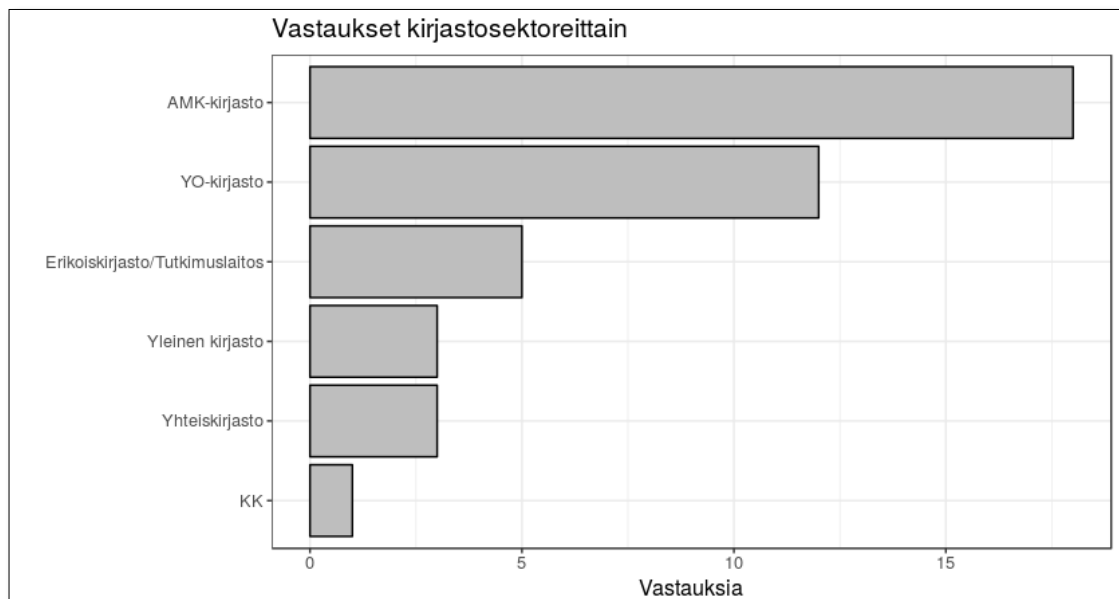
5 Tulokset

5.1 Vastanneet

Kyselyyn vastasi 42 Melinda-kirjastoa, mikä vastaa lähes sadan prosentin vastausastetta. Kun monet sanalliset vastaukset olivat lisäksi huomattavan perinpohjaisia, kyselyn tulokset ovat hyvin informatiivisia e-aineistojen käsittelyn nykytilan ja kirjastojen tulevaisuuden odotusten hahmottelun kannalta.

¹ Nämä on listattu MARC 21 -formaatin sovellusohjeessa (RDA) kentän 008-kohdalla:
<https://www.kiwi.fi/pages/viewpage.action?pageId=51282049>.

Koska lähes kaikki kirjastot vastasivat kyselyyn, vastanneiden jakautuminen kirjastosektoreittain noudattelee hyvin tarkasti Melinda-kirjastojen yleistä rakennetta. Ammattikorkeakoulukirjastoja on määrällisesti eniten, toiseksi eniten yliopistokirjastoja. Yleisistä kirjastoista vastaukset saatiin kaikilta kolmelta toistaiseksi Melindaa käyttävältä kirjastokimpalta. Yhteensä näihin laajoihin kimppeihin kuuluu kymmeniä kunnankirjastoja, mitä kaavion esitystapa saattaa hämärtää. Myös yhteiskirjastot voivat olla laajoja kokonaisuuksia: esimerkiksi Vaasan tiedekirjasto Tritonia palvelee viittä eri korkeakoulua. Myös Linnea2-konsortioon kuuluvat Melindassa mukana olevat erikoiskirjastot vastasivat kyselyyn. Vastausten jakauma sektoreittain näkyy kuvassa 1.

Kuva 1. Vastausten jakauma kirjastosektoreittain

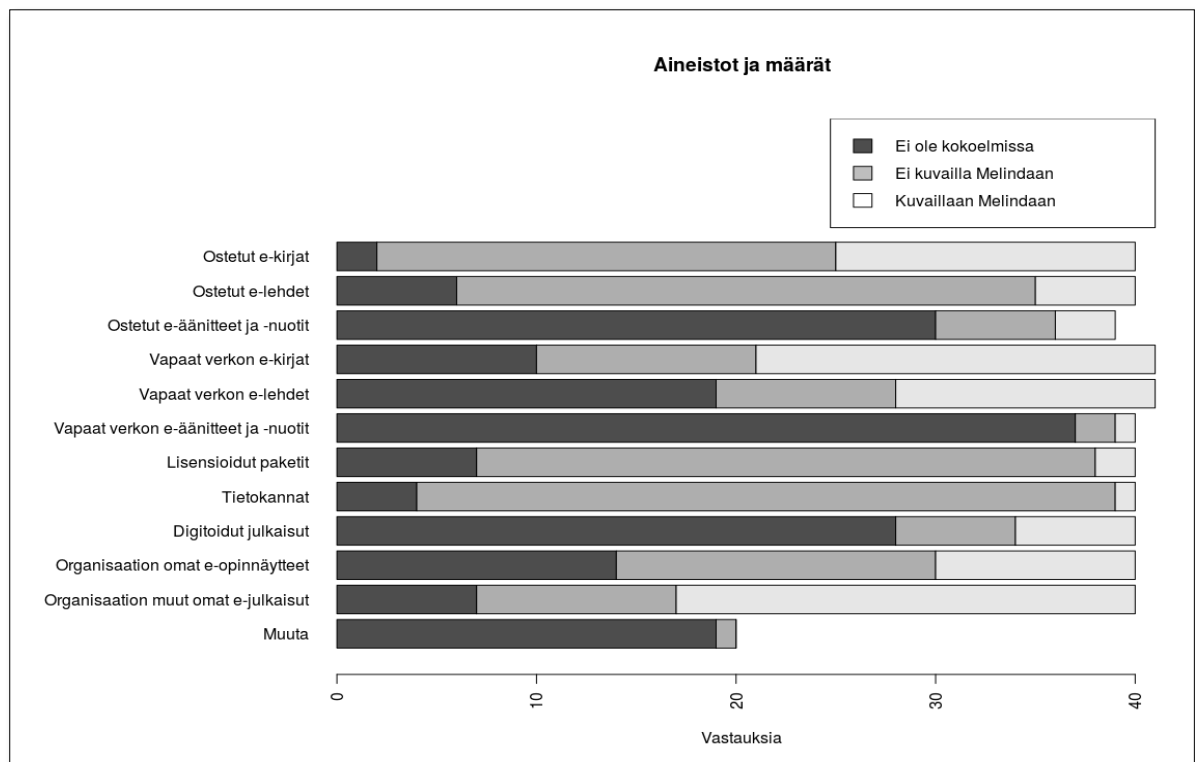
5.2 Aineistojen määrä

Kyselyn ensimmäisessä osassa kartoitettiin kirjastojen käytäntöjä erityyppisten sähköisten aineistojen osalta. Vastajia pyydettiin täyttämään erilaisten e-aineistotyyppien kohdalle oman organisaationsa käsittelytapa kyseiselle aineistolle. Vaihtoehdot olivat *"ei ole kokoelmassa"*, *"on kokoelmassa, ei kuvailla Melindaan"* ja *"on kokoelmassa, kuvaillaan Melindaan"*. Lisäksi kunkin aineistotyyppin kohdalla esitettiin täydentävä kysymys: *"Jos ei kuvailla Melindaan, miksi ei?"*.

Vastausten yhteenveto on koottu kuvaan 2. Kysymyksiin vastaaminen oli vapaaehtoista, minkä vuoksi vastauksien määrä ja tätä kuvaava vaakapalkin pituus vaihtelee hieman kysymyksittäin. Vastausten mukaan kirjastot kuvailevat Melindaan eniten organisaation omia e-julkaisuja. Lähes puolet ilmoittaa kuvailevansa Melindaan myös avoimesti verkossa julkaistuja e-kirjoja. Hieman vajaa 40 % vastanneista ilmoittaa kuvailevansa ostettuja e-kirjoja Melindaan. E-opinnäytteitä Melindaan ilmoittaa kuvailevansa noin neljännes. Opinnäytteiden osalta on huomattava, että näiden säilyttämisessä ja kuvailemisessa ensisijaisia järjestelmiä ovat usein julkaisuarkistot, kuten ammattikorkeakoulukirjastojen Theseus-järjestelmä.

Lisensoituja aineistopaketteja on erityisesti korkeakoulukirjastoilla, ja niitä ei juuri kuvailla Melindaan. Myös tietokannat ja ostetut e-lehdet jäävät usein Melindan ulkopuolelle. E-äänitteitä ja -nuotteja kokoelmassa näyttää olevan kaiken kaikkiaan melko vähän, ja e-vapaakappaleet

koskettavat vain muutamia kirjastoja Kansalliskirjaston ohella. Yleisillä kirjastoilla e-aineistoja on vielä suhteessa hyvin vähän kokoelmien kokonaismääristä, eikä niillä ole vastausten mukaan käytössä esimerkiksi lisensoituja aineistopaketteja.

Kuva 2. Melindaan kuvailtavien aineistojen jakauma

5.3 Aineistojen käsittely

Kyselyn toisessa osassa kartoitettiin e-aineistojen käsittelyprosessia sekä kirjastojen näkemyksiä siitä, tulisiko e-aineistoja kuvailla Melindaan nykyistä kattavammin.

Alla olevassa taulukossa on kuvattu pääpiirteissään prosessin kulkua. Prosessissa voi olla kirjastokohtaisia tai aineistotyypeistä johtuvia eroja.

Lisensoidut aineistopakettit		
Mitä?	Vaihtoehdot, kuinka?	Kuka?
Hankinta ja aineistojen valinta	FinElibin kautta tai suoraan hankinta kustantajalta /välittäjältä	Kirjastonjohtaja, informaattikko tai e-aineistovastaava
Aineistojen kuvailu ja metatiedon käsittely	Kuvailu omaan tietokantaan paketteina tai välittäjältä saatavan metatiedon muokkaus ja lataus	Informaattikko tai kuvailusta vastaava.

	(MARC-paketit) omaan tietokantaan tai ei kuvailla lainkaan tai ei ladata metatietoa (aineisto vain aktivoidaan SFX:ssä).	Sovellus- tai atk-suunnittelija
Aineistojen käyttö	Finnan kautta ja/tai Libguides. Kirjaston käyttäjätunnus tms. tarvitaan.	Loppukäyttäjä
Aineistojen poistot	Poistot omasta tietokannasta tehdään tarpeen mukaan kuten tilauksen päättyessä, ohjelmallisesti tai manuaalisesti tai deaktivointi SFX:ssä.	Sovellus- tai atk-suunnittelija tai e-aineistovastaava
Muut e-aineistot (mm. ostetut ja avoimet e-kirjat ja e-lehdet)		
Mitä?	Vaihtoehdot, kuinka?	Kuka?
Hankinta ja aineistojen valinta	Suorahankinta kustantajalta/välittäjältä.	Kirjastonjohtaja, informaatikko tai e-aineistovastaava
Aineistojen kuvailu ja metatiedon käsittely	Kuvailu Melindaan tai omaan tietokantaan (pohjana kuvailulle usein vastaava painettu kirja) tai ei kuvailla lainkaan kuten e-lehdet (aineisto vain aktivoidaan SFX:ssä).	Informaatikko tai kuvailusta vastaava.
Aineistojen käyttö	Finnan kautta. Kirjaston käyttäjätunnus tms. tarvitaan.	Loppukäyttäjä
Aineistojen poistot	Low-tagin poisto Melindasta ja poistot omasta tietokannasta tehdään tarpeen mukaan tai deaktivointi SFX:ssä.	Kuvailusta vastaava tai e-aineistovastaava

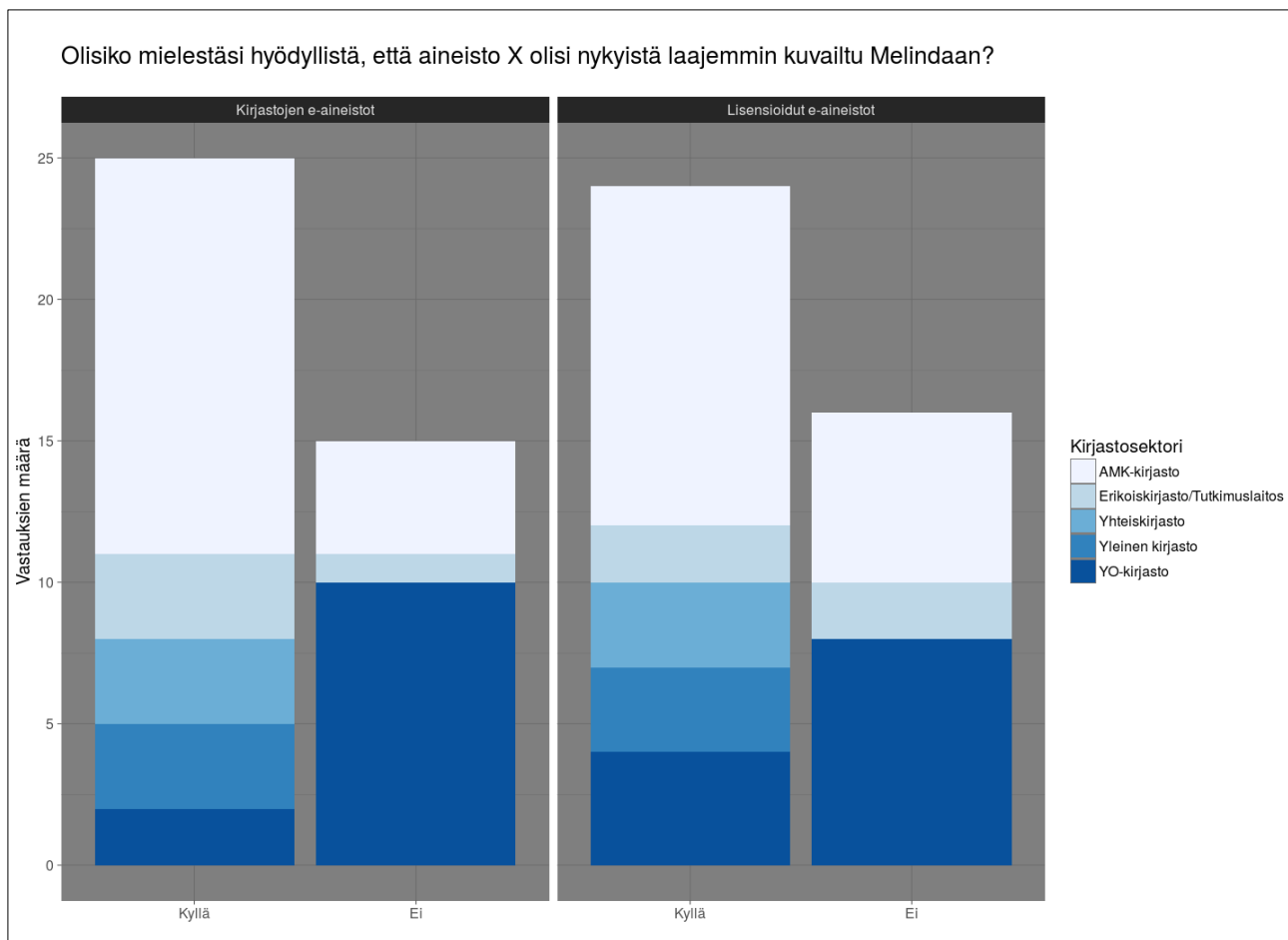
Useat kirjastot toteavat lisensoitujen aineistopakettien käsittelyn ja muiden e-aineistojen kuten ostettujen e-kirjojen ja lehtien prosessin noudattavan samoja periaatteita. Eroja löytyy lähinnä hankintakanavissa sekä aineistojen kuvailussa ja metatiedon käsittelyssä. Jälkimmäisessä tapauksessa kuvailun pohjana on usein painetun kirjan tietue ja kuvailu tehdään Melindaan tai omaan tietokantaan. Aineistopakettien osalta metatieto sen sijaan saadaan tyypillisesti valmiina (MARC-paketteina) kustantajalta tai välittäjältä, mutta metatietoa joudutaan muokkaamaan eri tavoin joskus paljonkin. Aineistopakettien ja niiden metatiedon lataus, käsittely ja poistot aiheuttavat kirjastoissa päällekkäistä työtä, joka vaatii teknistä asiantuntemusta. Näitä tehtäviä tekee yleensä sovellus- tai atk-suunnittelija. Poistoja tehdään tarpeen mukaan tilauksien ja käyttöoikeuksien päättyessä sekä silloin jos ja kun siihen on resursseja käytettävissä joko manuaalisesti tai ohjelmallisesti. Osa kirjastoista ei lainkaan kuvaile aineistopaketteja ja e-lehtiä, vaan ne pelkästään aktivoidaan SFX:ssä, ja tuodaan sitä kautta Finnaan loppukäyttäjän saataville.

E-aineistojen ja niiden metatietojen käsittely näyttäisi tällä hetkellä menevän kunkin kirjaston omien prosessien ja käytäntöjen mukaisesti. Yhtymäkohtia eri kirjastojen välillä on, mutta myös paljon eroavuuksia. Yhteisiä kansallisia linjauksia tarkistamalla sekä kuvailukäytäntöjä ja metatiedon käsittelyprosesseja yhdenmukaistamalla, kirjastojen päällekkäistä työtä voitaisiin vähentää, saavuttaa tehokkuutta ja kustannushyötyjä.

5.4 Hyödyllisyys

Näkemyksiä nykyistä e-aineistojen nykyistä laajemmasta kuvailusta Melindaan kysyttiin kahdella ”kyllä / ei”-tyyppisellä kysymyksellä: ”*Olisiko mielestäsi hyödyllistä että kirjastojen e-aineistot olisi nykyistä laajemmin kuvailtu Melindaan?*” ja ”*Olisiko mielestäsi hyödyllistä, jos lisensoitujen e-aineistojen bibliografiset tiedueet olisivat Melindassa?*”. Vastaukset näihin kysymyksiin on koottu kuvan 3 pylväskaavioihin. Pylväät on ositettu eri kirjastosektoreita kuvaavilla väreillä.

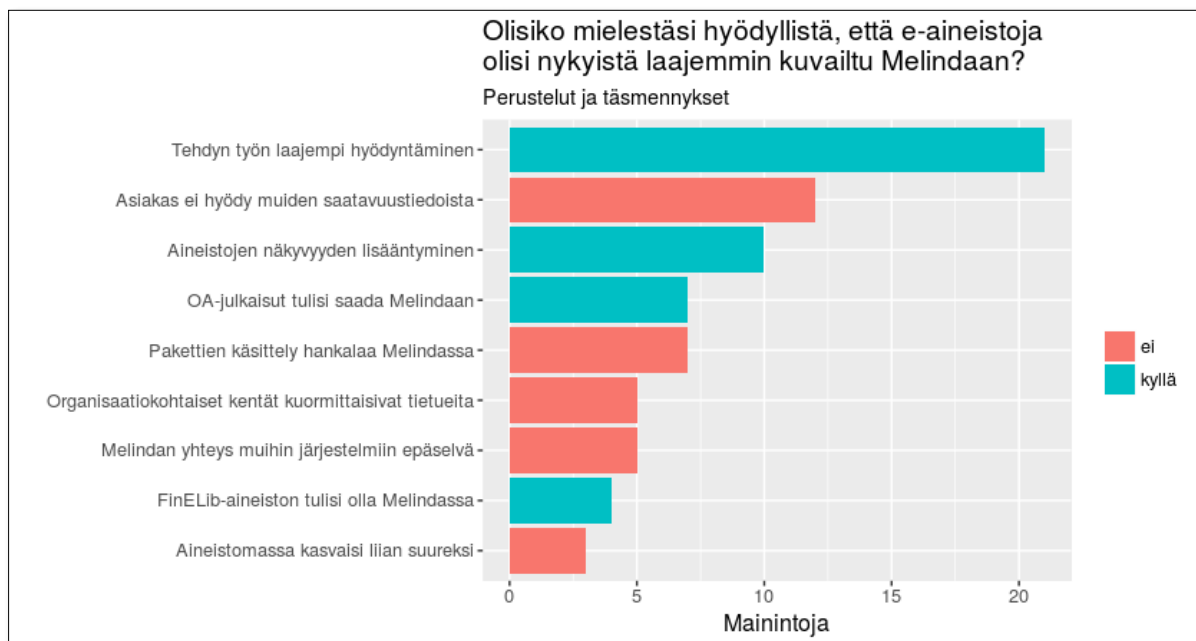
Kaaviossa huomiota herättää kaksi asiaa. Ensinnäkin vastaukset jakaantuvat lähes identtisesti molempiin kysymyksiin. Toiseksi, kirjastot suhtautuvat yleisesti ottaen toiveikkaasti Melindan mahdollisiin hyötyihin e-aineistojen käsittelyssä, mutta yliopistokirjastot ovat tässä selkeästi eri linjoilla muiden kanssa. Myös ammattikorkeakoulukirjastoissa esiintyy skeptisyyttä, vaikka enemmistö optimisesti asiaan suhtautuukin.

Kuva 3. Kirjastosektoreiden näkemys e-aineistojen Melindaan kuvailemisen hyödyistä

Edellä mainittujen kysymysten yhteydessä lomakkeessa vastaajia pyydettiin myös perustelemaan vastauksensa vapaamuotoisesti. Yhteenvedo näistä vastauksista on koottu kuvaan 4. Kysymysten kommentit on tässä yhdistetty. Turkoosit palkit kuvaavat argumentteja e-aineistojen nykyistä laajemman Melindaan tuomisen puolesta, punaiset vastaan. Yhteenvedo perustuu vastausten analyysiin, jossa kommentteista on tunnistettu toistuvia argumentteja. Vastauksissa pohdittiin usein kysymyksen mahdollisia hyötyjä ja haittoja eri näkökulmista, jolloin samasta vastauksesta on voitu tunnistaa ja poimia yhteenvedoon useita näkökulmia.

Vastauksissa korostuu nykyhetken näkökulma ja nykyiset järjestelmäratkaisut samoin kuin tiedonhakijan näkökulma. Melindasta nähdään hyötyä erityisesti kirjastojen päällekkäisen työn vähentämisessä. Aineistojen käyttöoikeudet puolestaan aiheuttavat haastetta.

Kuva 4. Perusteluita e-aineistojen Melindaan kuvailemisen puolesta ja vastaan

Poimintoja kirjastojen vastauksista koskien hyötyjä ja haittoja:

"Joissain tapauksissa voisi olla hyötyä, jos jotkin FinELibin kautta tilatut e-kirjapaketit luetteloidaisiin keskitetysti Melindaan. Tällöin jokaisen aineistoa tilaavan kirjaston ei tarvitsisi hoitaa kokoelman päivitystyötä itse. Esim. Proquestin Academic Complete, joka on sisällöltään samanlainen kaikille tilaaville kirjastoille."

"Yksittäisten tietueiden kohdalla olisi, mutta pakettien kohdalla ei ainakaan nykyisellä toiminnallisuudella."

"Kuvailut hyödynnettävissä koko kirjastokentällä."

"Helpottaisi aineistojen käyttöön saattamista, varsinkin kotimaisten. Helpottaisi esim. e-lehtien löytyvyyttä."

"Mielestäni nykytaso on riittävä."

"Vaihteluvista lisenssiehdoista sekä saatavuudesta ja käytettävyydestä johtuen e-aineistojen löytäminen Melindan kautta ollaan koettu etenkin asiakasnäkökulmasta enemmän arkikäytäntöjä sekä toimintaa hankaloittavaksi kuin helpottavaksi tekijäksi."

"Yhteistietokannan pitää olla mahdollisimman kattava.

Olisiko mahdollista saada Finelib-aineistojen metatiedot suoraan Melindaan, josta kirjastot voisivat poimia tarvitsemansa omaan tietokantaan."

"Kaikkien kotimaisten e-aineistojen pitäisi olla luetteloituina Melindaan, jotta vältetään tuplatyötä.

Kansainvälisten aineistojen osalta siirrytään varmaan jatkossa käyttämään kansainvälisiä tietämyskantoja entistä enemmän."

"Helppottaisi kuvailijoiden työtä, jos voisi poimia tietueita omaan tietokantaan, mutta mahdolliset ongelmat poistojen kanssa"

"Riippuu, onko aineisto pakettina vai yksittäisenä nimekkeenä. Yksittäisen kirjaston omien tietojen siirtyminen ongelmallista."

5.5 Aineistojen osuudet

Kyselyn viimeisessä osassa kartoitettiin vastaajien näkemyksiä e-aineistojen määrän kehitymisestä kysymyksellä: *Kuinka arvioitte e-aineistojen ja perinteisten aineistojen suhteen omassa kirjastossanne kehittyvän?* Lisäksi oli mahdollista arvioida e-aineistojen suhteellista osuutta kokoelmista nyt ja viiden vuoden kuluttua.

Vastauksissa todettiin pääsääntöisesti e-aineistojen määrän kasvavan 5 vuoden kuluessa, mutta kuitenkin maltillisesti, korkeintaan 10 %. Jotkut kirjastot kuitenkin totesivat e-aineistojen määrän vähenevän. Painetun aineiston määrä pienenee edelleen, mutta se tulee säilymään.

Monet vastaajat ilmoittivat e-aineistojen kasvun ennustamisen olevan vaikeaa, ja vastauksissa olikin nähtävissä paljon tulkinnan varaisuutta. Samoin epäselväksi osittain jäi, oliko kasvua arvioitu kaikkien kokoelmien suhteen vai uuden hankittavan aineiston suhteen. Vanhan aineiston poistamiseen voi olla niukasti resursseja, joten ne saattavat silti viipyä kokoelmissa pitkään.

E-aineistojen määrä ja niiden kasvu vaihtelevat paljon kirjastosektoreittain ja jopa kirjastoittain sektorien sisällä. Siihen vaikuttavat myös esimerkiksi korkeakoulujen opetusalat ja myönnettävät määrärahat. Yleisissä kirjastoissa e-aineistojen osuus on muutamien prosenttien luokkaa, kun vastaavasti joidenkin opetusalojen korkeakouluissa osuus voi olla jopa 80 %.

6 Nykyiset Melindan e-aineistot

Kuvailun periaatteena on ollut, että sähköinen aineisto voidaan kuvailla Melindaan samalla tavalla kuin muukin kirjastojen aineisto, jolloin metatieto on kaikkien kuvailijoiden käytettävissä. Suuret lisensoidut aineistopakettit ovat käytännössä olleet Melindan ulkopuolella, koska käyttöoikeudet ja aineistojen käsittely vaihtelevat kirjastosta toiseen.

Kuvailevan metatiedon asiantuntijaryhmä (KUMEA) on ohjeistanut e-aineistojen kuvailua muun muassa MARC 21 -sovellusohjeen kentissä kuten kiinteiden kenttien koodit (erityisesti tilastoja varten), fyysisen kuvailun kentät ja linkkikentät. Verkkokirjoille ja -lehdille on tehty kuvailua

helpottavia tallennusaloja. Myös musiikkiaineiston ja äänikirjojen ohjeistuksessa käsitellään e-aineistoa. Kirjastoissa voi olla myös omaa ohjeistusta e-aineistoihin liittyen. Toistaiseksi ei ole olemassa pelkästään e-aineistoihin keskittyvää RDA-ohjetta.

Melindassa e-aineistojen osuus on vielä pieni. Syynä tähän on muun muassa riittämätön ohjeistus, yhteisten linjausten puuttuminen ja e-aineistojen käyttöoikeuksiin liittyvät asiat. Kuvassa 5 on avattu Melindaan kuvattuja e-aineistoja tietueiden asiansanoituksen pohjalta tehdyn asiansanapilven avulla. Mitä isommalla teksti on kuvassa, sitä enemmän kyseisen asiansanan omaavia e-aineistoja tietokannasta löytyy.

Kuva 5. Melindassa olevien e-aineistojen asiasanapilvi

7 Tulosten arviointi ja johtopäätökset

Tämä raportti ei pyri olemaan kaiken kattava ja tieteellisen tarkka kuvaus kirjastojen e-aineistojen käsittelystä ja tilanteesta vaan suuntaa antava kartoitus. Kyseessä on laaja ja monitahoinen kokonaisuus, jonka syvälinen tutkiminen veisi huomattavasti enemmän aikaa ja resursseja. Kyselyllä saatiin kuitenkin mukavasti vastauksia niihin kysymyksiin, joita alun perin lähdettiin selvittämään. Seuraavia askelia on kuvattu raportin viimeisessä luvussa. Kyselystä kootut tiedot ovat hyödyllisiä Melindan kehittämisen lisäksi myös Kansalliskirjaston muille palveluille kuten FinElib ja Finna sekä kirjastojärjestelmähanke.

Korkea vastausprosentti ja laadukkaat sanalliset vastaukset kertovat, että kirjastot kokevat e-aineistoihin liittyvät kysymykset tärkeiksi. Prosesseihin toivotaan helpotusta, koska e-aineistojen käsittely saattaa tuottaa paljon työtä kirjastoissa. Tekemisen keskittämällä voitaisiin vähentää kirjastoissa tehtävää päällekkäistä työtä. Useat kirjastot näkevät Melindan mahdollisuudet juuri

tässä kohtaa metatietojen käsittelyn ja kuvailun osalta. Melindan kautta saataisiin työtä jaettua kirjastojen kesken ja hyödynnettyä muiden jo kertaalleen tekemää työtä.

Eri tahoilta saatavan metatiedon laatu herättää kysymyksiä. Näyttää siltä, että e-aineistojen metatietoa joudutaan jalostamaan edelleen eri tavoin kirjastoissa. Huomattavaa työn säästöä saataisiin, jos muiden kirjastojen tekemää laadunparannustyötä voitaisiin hyödyntää muissakin kirjastoissa.

Yhteiset linjaukset ja nykyistä tarkempi ohjeistus ovat edellytyksiä asioiden eteenpäin viemiseksi ja kehittämiseksi kansallisella tasolla.

Kyselyssä oli havaittavissa eri järjestelmien roolien ja niiden välisten suhteiden hämärtyminen kuten Melinda suhteessa julkaisuarkistoihin, Artoon tai Finnaan. Aina ei erotettu sitä, että Melinda on ensisijaisesti metatietovaranto ja, siten nimenomaan metatietoa varten. Se ei ole e-aineistojen säilytyspaikka eikä hakuindeksi. Viestinnässä ja tiedottamisessa tuleekin edelleen kiinnittää huomiota näihin asioihin.

8 Jatkotoimenpiteet – eMelinda -kehitysohjelma ja talkoot

Käynnistämme eMelinda-kehitysohjelman, jonka tavoitteena on sähköisten aineistojen nykyistä laajempi metatietojen koonti ja kuvailu Melindaan sekä asiaa tukevien työkalujen kehittäminen.

Ensimmäisen vaiheen (6-12/2017) tavoitteet ja toimenpiteet:

1. Kotimaiset e-aineistot kattavasti kansalliseen metatietovarantoon

Kun kotimaisten sähköisten aineistojen metatiedot kootaan kattavasti Melindaan, ovat ne eri kirjastojen ja kirjastosektoreiden hyödynnettävissä. Kirjastojen päällekkäinen työ vähenee huomattavasti. Yhdessä kirjastossa tehtyä työtä voivat muut hyödyntää ja päinvastoin. Ei ole näköpiirissä, että kotimaiset tiedot löytyisivät esimerkiksi joistakin suurten välittäjien tietämuskannoista, joten siinäkin tapauksessa, että kirjastojen järjestelmät uusiutuvat lähivuosina, olisi Melinda edelleen luonteva paikka kotimaisten e-aineistojen metatietojen säilytykseen. E-vapaakappaleista luovutettua metatietoa saadaan jo nyt Kansalliskirjastoon ja selvityksen alla on tämän tuonti ja hyödyntäminen Melindassa.

Kutsumme kirjastot mukaan eMelinda -talkoisiin. Talkoisiin voi liittyä esimerkiksi käymällä läpi seuraavat askeleet:

- Arvioi kirjaston e-aineistojen käsittelyprosessia käymällä läpi alla olevia kysymyksiä. Esimerkkinä voi olla mitkä tahansa ostetut e-kirjat tai esimerkiksi seuraavat aineistot Alma Talentin Verkkokirjahylly ja muut aineistot, Kauppakamarin Tieto ja ammattikirjasto, Terveystieteen aineisto tai Ellibsin kautta tilattavat
 - Miksi emme kuvailisi ostettuja e-kirjoja jatkossa oman tietokannan sijaan Melindaan, jolloin muutkin kirjastot hyötyisivät niistä?
 - Olemmeko tutkineet mitä ostettuja e-kirjoja Melindassa on jo muiden kuvailemana, joita voisimme hyödyntää?
- Arvioi vastaavalla tavalla muita e-aineistotyyppisiä erityisesti kotimaisia aineistoja

- Kirjaston päätös eMelinda -talkoisiin osallistumisesta ja aletaan kuvailla kirjaston e-aineistoja nykyistä enemmän Melindaan

2. Uusia työkaluja Melinda-ympäristöön kuvailutyön tueksi

Fennican käyttöön on rakennettu Melindassa e-tietue -työkalun proto, joka helpottaa e-aineiston kuvailutyötä. Työkalu hyödyntää vastaavan painetun aineiston kuvailutietoja. Työkalua kehitetään eteenpäin, jotta se voisi palvella Fennican ohella laajemminkin Melinda-kirjastoja. Selvitämme myös muiden apuvälineiden mahdollisuuksia.

3. E-aineistojen linjaukset ja ohjeistus kuntoon

Sekalaisia käytäntöjä tulee yhtenäistää ja sopia yhteisistä tavoitteista ja linjauksista sekä ohjeistuksista eri tahojen kesken. Foorumeita, joissa asioita tulisi käsitellä ovat ainakin Kuvailevan metatiedon asiantuntijaryhmä Kumea ja Melindaa ohjaava Tiedonhallinnan ohjausryhmä. Näissä ryhmissä on mukana kaikkien kirjastosektoreiden edustus. Lisäksi asioita saattaa olla tarpeen käsitellä kirjastosektoreiden omissa johtoryhmissä ja/ tai asiantuntijaryhmissä esim. amk-kirjastojen luettelointiryhmä.

4. Melindan e-aineistot talonmiehen tarkkailuun

Melindassa olevien e-aineistojen laatua seurataan ja tutkitaan Melindan talonmiehen toimesta. Mikäli mahdollista aineistoa korjataan massakorjaustoimenpiteillä. Talonmiehen tuokioissa ja paimenkirjeissä nostetaan tarvittaessa esiin ongelmakohtia.

Toisen vaiheen (2017-2018) tavoitteet ja toimenpiteet. Toinen vaihe etenee osittain rinnan ensimmäisen vaiheen kanssa.

5. FinELib -aineistot Melindaan -selvitys

Tutkitaan, mitkä FinELibin kautta saatavien e-aineistojen metatiedoista olisi mahdollista ja hyödyllistä tuoda Melindaan. Kyseeseen tulevat aineistot, joissa metatiedon käyttö on metatiedon tuottajan/välittäjän luvalla sallittua tuoda yhteisiin palveluihin kuten Melinda.

Lisäselvitystä vaatii myös saatavan metatiedon laatu ja muoto ts. mitä toimenpiteitä joudutaan tekemään ennen kuin metatieto on sopivaa vietäväksi yhteiseen metatietovarantoon. Mikäli mahdollista, laatua tutkitaan joidenkin testiaineistojen avulla.

Edelleen tarkempaa tietoa kaivataan siitä, kuinka kirjastot käyttävät juuri näitä aineistoja. Mikäli enemmistön tapa on pelkkä SFX aktivointi ja käyttö Finnan kautta, niin tällöin metatiedon keruu Melindaan ei tuota lisäarvoa. Jos sen sijaan useat kirjastot muokkaavat ja korjaavat välitettyä metatietoa, kannattaa pohtia asioiden keskittämistä.

Toisen vaiheen jatkotoimenpiteistä päätetään Kohdan 5 selvitystyön pohjalta.

LIITE: Kyselylomakkeen kysymykset

Yhteystiedot	Vaihtoehdot
Sukunimi	
Etunimi	
Ammattinimeke	
Organisaatio	
Sähköpostiosoite	
Osallistujan kirjastosektori tai organisaatio	Kansalliskirjasto Yliopistokirjasto Ammattikorkeakoulukirjasto Yhteiskirjasto Erikoiskirjasto/Tutkimuslaitos Yleinen kirjasto Arkisto Museo Muu

Aineistojen määrä	Vaihtoehdot
Ostetut e-kirjat	Ei ole kokoelmissa
Ostetut e-lehdet	On kokoelmissa, kuvaillaan Melindaan
Ostetut e-äänitteet ja -nuotit	On kokoelmissa, ei kuvailla Melindaan
Vapaasti verkossa olevat e-kirjat	Jos ei kuvailla Melindaan, miksi ei?
Vapaasti verkossa olevat e-lehdet	
Vapaasti verkossa olevat e-äänitteet ja -nuotit	
Lisensoidut paketit	
Tietokannat	
Digitoidut julkaisut	
Organisaation omat e-opinnäytteet	
Organisaation muut omat e-julkaisut	
E-vapaakappalekirjat	
E-vapaakappalelehdet	
E-vapaakappaleäänitteet ja -nuotit	
Muuta, mitä?	

Aineistojen käsittely	Vaihtoehdot
Lisensoitujen pakettien käsittelyprosessi pääpiirteittäin (hankinta, kuvailu, käyttö, poisto)	
Muiden e-aineistojen käsittelyprosessi pääpiirteittäin (hankinta, kuvailu, käyttö, poisto)	
Olisiko mielestäsi hyödyllistä että kirjastojen e-aineistot olisi nykyistä laajemmin kuvailtu Melindaan?	Kyllä Ei
Perustelut edelliseen	
Olisiko mielestäsi hyödyllistä, jos lisensoitujen e-aineistojen bibliografiset tiedueet olisivat Melindassa?	Kyllä Ei

Mitä ongelmia/hyötyjä siinä näet?	
Muita huomioita, toiveita tai muita ajatuksia	

Aineistojen osuudet	Vaihtoehdot
Kuinka arvioitte e-aineistojen ja perinteisten aineistojen suhteen omassa kirjastossanne kehittyvän?	
E-aineistojen osuus kokoelmista nyt (arvio)	0 % - 100 % (asteikko viiden pros. yks. välein)
E-aineistojen osuus kokoelmista 5 vuoden kuluttua (arvio)	0 % - 100 % (asteikko viiden pros. yks. välein)